

**Віталій Докаш,
Інна Ковальчук,
Юрій Клоновський**

ПРОТЕСТАНТИЗМ ЯК РУШІЙ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН: ІСТОРИЧНІ УРОКИ ДЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

У статті розглядається протестантизм як важливий соціальний рух, що відіграв значну роль у формуванні європейського суспільства. Проаналізовано вплив протестантської етики на розвиток громадянської відповідальності, освіти, трудової культури та соціальної активності. Особливу увагу приділено історичним урокам протестантизму та їх актуальності для сучасної України в умовах суспільних трансформацій, викликаних процесами демократизації, війною та становленням громадянського суспільства. Наголошено на значенні цінностей свободи совісті, особистої відповідальності, солідарності й соціального служіння для зміцнення українського суспільства та держави.

Ключові слова: протестантизм, реформація, реформатори, церква, еволюція, трансформація, рух, соціальність.

The article considers Protestantism as an important social movement that played a significant role in the formation of European society. The influence of Protestant ethics on the development of civic responsibility, education, work culture, and social activity is analyzed. Particular attention is paid to the historical lessons of Protestantism and their relevance for modern Ukraine in the context of social transformations caused by democratization processes, war, and the formation of civil society. The importance of the values of freedom of conscience, personal responsibility, solidarity, and social service for strengthening Ukrainian society and the state is emphasized.

Key words: Protestantism, Reformation, reformers, church, evolution, transformation, movement, sociality.

Актуальність проблеми. Дослідження протестантизму як соціального руху зумовлена кількома важливими аспектами, що мають значення як для сучасної глобальної спільноти, так і для України зокрема. Протестантизм, як одна з основних течій християнства, протягом історії не лише впливав на релігійну практику, а й став вагомим чинником соціальних, культурних і політичних змін у багатьох країнах світу. Його ідеї сприяли формуванню нових моделей суспільної організації, розвитку громадянської активності, утвердженню принципів особистої відповідальності та свободи совісті.

Особливого значення набуває аналіз протестантизму в умовах сучасних суспільних трансформацій, коли світ стикається з кризами довіри до інституцій, зростанням соціальної нерівності та потребою в активному громадянському суспільстві. Протестантський рух історично демонстрував здатність мобілізувати громади, заохочувати освіту, самоврядування та соціальну солідарність, що робить його досвід актуальним і сьогодні.

Для України дослідження протестантизму як соціального руху є особливо важливим у контексті процесів демократизації, європейської інтеграції та подолання наслідків війни. Протестантські громади відіграють помітну роль у розвитку волонтерського руху, соціального служіння, підтримки внутрішньо переміщених осіб і формування культури взаємодопомоги. Вивчення історичних уроків протестантизму дозволяє глибше зрозуміти потенціал релігійних спільнот як чинника соціальної стабільності та моральної консолідації суспільства.

Аналіз публікацій із проблеми. Проблематика протестантизму як соціального руху знайшла відображення у працях як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Значний внесок у вивчення соціального виміру протестантизму зробили класики соціології та релігієзнавства, зокрема М. Вебер, який у праці «Протестантська етика і дух капіталізму» обґрунтував взаємозв'язок між релігійними цінностями протестантизму та формуванням нової трудової етики, економічної ініціативи й раціонального способу життя. Його ідеї стали методологічною основою для подальших досліджень ролі релігії в соціальних трансформаціях.

У сучасних зарубіжних дослідженнях проблема протестантизму як соціального руху розглядається крізь призму глобалізаційних процесів, демократії та соціальної відповідальності. Зокрема, праці Х. Казанови, Д. Мартина, Ф. Фукуями акцентують увагу на ролі релігійних спільнот у зміцненні довіри, громадянської активності та моральних засад сучасних суспільств.

В українській науковій думці питання протестантизму активно досліджуються сучасними релігієзнавцями та соціологами, зокрема А. Колодним, Л. Филипович, В. Єленським, В. Докашем, М. Черенковим, П. Карповим, Ю. Клоновським, Р. Соловієм, В. Маликом, М. Пишняком, В. Вареницею. У їхніх працях аналізується історія та сучасний стан протестантських церков в Україні, їхній вплив на суспільні процеси, розвиток соціального служіння, волонтерської діяльності та формування громадянської позиції віруючих. Праці цих авторів є важливими для розуміння потенціалу протестантизму як соціального руху в умовах сучасної України.

Мета статті полягає в аналізі протестантизму як соціального руху та визначенні його впливу на процеси соціальних змін упродовж історії, а також у виявленні й узагальненні історичних уроків протестантизму, що є актуальними для сучасної України в умовах суспільних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Історія модерного світу переконливо демонструє, що релігійні рухи здатні бути джерелом не лише духовних практик, а й масштабних соціальних перетворень. Реформація XVI століття – один із найяскравіших прикладів такого впливу: критика церковних інституцій і доктринальних практик католицизму трансформувала культурні коди Європи, змінила підходи до праці, освіти, відповідальності особистості, політичної участі та соціальної солідарності. Протестантизм як продукт Реформації став не просто «альтернативою» католицькій моделі християнства, але й чинником нових форм індивідуалізму, раціоналізації суспільного життя та розвитку громадянської активності.

У сучасній Україні актуальність осмислення протестантизму як соціального руху посилюється умовами пострадянської трансформації, відновленням громадянської суб'єктності, пошуком ефективних інституцій солідарності, формуванням нових моделей взаємодії держави та громадських ініціатив. У цьому контексті протестантські спільноти – баптистські, п'ятидесятницькі, євангельські та інші – дедалі частіше проявляють себе як організовані агенти соціальної допомоги, моральної мобілізації та волонтерських практик, що робить їх вплив предметом міждисциплінарного аналізу.

Проблема дослідження полягає у тому, що протестантизм як релігійний рух та соціальне явище потребує більш системного аналізу у площині «релігія-соціальні зміни – інституційна модернізація». Недостатньо осмисленими залишаються: співпраця держави й церкви, роль протестантських моральних принципів у формуванні «духу капіталізму» (у веберівському сенсі), механізми перетворення антикатолицького руху на соціальну революцію, а також потенціал історичних уроків Реформації для українського суспільства.

Протестантизм виник у середині XVI століття як відповідь на кризу католицької церкви, пов'язану з інституційними зловживаннями, практикою індульгенцій, корупцією та авторитаризмом духовенства. Реформація набула форми не лише богословської критики, але й широкого культурного руху, який переосмислював відносини між віруючим, Церквою і суспільством.

Протестантизм як релігійний і соціокультурний феномен сформувався внаслідок Реформації XVI століття, що стала однією з найглибших трансформацій у європейській історії. Її значення

виходить далеко за межі конфесійного розколу Західної церкви, оскільки Реформація започаткувала нову модель взаємодії релігії, суспільства та особистості. Вона сприяла формуванню якісно іншого типу соціальної свідомості, заснованої на принципах особистої відповідальності, активної життєвої позиції та морального самоконтролю.

Ключовою ідеєю Реформації, ініційованої Мартіном Лютером, стало повернення до першоджерел християнської віри та переосмислення ролі людини у відносинах із Богом і суспільством. Принцип *sola scriptura* утвердив Біблію як найвищий авторитет, доступний кожному віруючому, що зумовило радикальну зміну ставлення до освіти та грамотності. Читання Святого Письма в оригіналі або національних мовах стало не лише духовною практикою, а й соціальним імперативом, який стимулював розвиток шкільництва, перекладацької діяльності та поширення книжкової культури.

Не менш значущим було проголошення принципу *sola fide*, який акцентував спасіння через віру, а не через зовнішні релігійні практики. Це зменшило роль посередницьких інституцій і водночас посилило значення внутрішньої моральної дисципліни. Людина поставала не пасивним об'єктом церковної опіки, а активним суб'єктом духовного та соціального життя. Саме тут закладалися підвалини нового типу громадянської культури, у якій відповідальність за власні вчинки та за спільноту ставала моральною нормою.

Реформація спричинила також переосмислення соціальної ієрархії. Ідея «загального священства віруючих» руйнувала жорстку стратифікацію між духовенством і мирянами, відкриваючи шлях до демократизації суспільних відносин. Цей процес, хоч і не був одномоментним, поступово вплинув на розвиток самоврядування, громадських інституцій та локальних ініціатив, які в майбутньому стали основою громадянського суспільства.

Соціально-етичний вимір протестантизму є одним із ключових аспектів його історичної ролі. На відміну від традиційної середньовічної моделі, де духовне життя часто протиставлялося «світському», протестантизм інтегрував віру в повсякденну діяльність людини. Праця, сімейне життя, економічна активність і громадська участь почали сприйматися як сфери реалізації християнського покликання.

Центральним поняттям протестантської етики стало вчення про покликання (*Beruf*), яке надавало професійній діяльності духовного значення. Праця переставала бути лише засобом виживання або соціального піднесення; вона набувала морального виміру як служіння Богові та ближньому. Такий підхід формував дисциплінованість, відповідальність і орієнтацію на довготривалі результати, що мало далекосяжні соціальні наслідки.

У цьому контексті показовими є узагальнення Макса Вебера, який у своїх працях наголошував на зв'язку між протестантською етикою та формуванням модерного суспільства. Хоча його концепція не позбавлена дискусійності, вона переконливо демонструє, що протестантська система цінностей сприяла розвитку раціонального мислення, економічної відповідальності та соціальної мобільності.

Важливою рисою протестантської етики є також наголос на самодисципліні та моральному самоконтролі. Відсутність культу зовнішніх ритуалів не означала зниження релігійності, навпаки – вона вимагала постійної внутрішньої роботи над собою. Цей підхід формував особистість, здатну до автономного морального вибору, що є фундаментальним для розвитку демократичних суспільств.

Окремої уваги заслуговує протестантське розуміння милосердя та допомоги потребуючим. Благодійність у протестантській традиції не обмежувалася одноразовою милостинею, а набувала інституційних форм – притулків, лікарень, навчальних закладів, сиротинців. Таким чином, соціальна допомога поступово трансформувалася з актів індивідуальної побожності у системну соціальну діяльність.

Однією з найважливіших історичних ролей протестантизму стало його сприяння формуванню громадянського суспільства. Протестантські громади з ранніх етапів свого існування

функціонували як самоврядні об'єднання, у яких віруючі брали активну участь у прийнятті рішень. Така практика виховувала навички колективної відповідальності, діалогу та взаємної підтримки.

Громада в протестантському розумінні була не лише релігійною спільнотою, а й соціальним осередком. Саме тут формувалися ініціативи у сфері освіти, соціальної допомоги, морального виховання молоді. Церква переставала бути ізольованою інституцією і дедалі більше інтегрувалася в життя міста чи села, реагуючи на конкретні соціальні потреби.

Особливу роль відіграв розвиток освіти. Протестантські церкви активно підтримували створення шкіл, гімназій і навчальних курсів для дорослих. Освічена людина розглядалася як необхідна умова не лише для релігійного життя, а й для повноцінної участі в суспільних процесах. Цей підхід сприяв зростанню соціальної мобільності та формуванню відповідального громадянина.

У довготривалій перспективі протестантські соціальні практики сприяли становленню правової культури, поваги до закону та усвідомлення цінності суспільних інституцій. Відповідальність перед громадою та державою почала сприйматися як продовження християнського обов'язку, що особливо яскраво проявилось в діяльності протестантських соціальних рухів XIX – початку XX століття.

Однією з найпомітніших форм соціальної дії протестантизму стала активна участь церков і пов'язаних із ними громад у розвитку освіти. На відміну від середньовічної традиції, де доступ до знань часто обмежувався вузькими соціальними прошарками, протестантський підхід ґрунтувався на переконанні, що освіта є необхідною умовою як духовного, так і соціального розвитку особистості. Саме тому шкільництво стало одним із пріоритетних напрямів діяльності протестантських громад уже з XVI століття.

Вимога особистого читання Святого Письма сприяла поширенню базової грамотності серед широких верств населення. Протестантські громади ініціювали створення парафіяльних шкіл, де навчання поєднувало релігійне виховання з елементарними знаннями з читання, письма та арифметики. У подальшому ця модель еволюціонувала в більш складні освітні структури – гімназії, учительські семінарії, реальні школи.

Особливого розвитку протестантська освіта набула в німецькомовних землях, Скандинавії та Швейцарії. Тут освітні заклади виконували не лише функцію трансляції знань, а й формування морально відповідальної особистості, здатної до самостійного мислення та суспільної участі. Освіта розглядалася як інструмент соціальної інтеграції, що дозволяв долати бідність, маргіналізацію та культурну ізоляцію.

У XIX столітті, в умовах індустріалізації та урбанізації, протестантські церкви активно реагували на нові соціальні виклики. Зростання міського населення, дитячої праці та соціальної нерівності спонукало до створення недільних шкіл, ремісничих курсів і професійних навчальних закладів. Таким чином, освіта ставала частиною ширшої соціально-педагогічної стратегії, спрямованої на підтримку вразливих груп населення.

Центральним поняттям протестантської соціальної практики стала діяконія – служіння ближньому, що поєднувало християнські цінності з практичними формами соціальної допомоги. На відміну від традиційної благодійності, діяконія передбачала системний, організований і довготривалий підхід до вирішення соціальних проблем.

Інституціоналізація діяконії в Європі пов'язана з діяльністю Йогана Генріха Віхерна та рухом «внутрішньої місії», який сформувався в Німеччині у XIX столітті. Його метою було відновлення соціальної ролі церкви в умовах модерного суспільства через активну участь у подоланні бідності, безпритульності, дитячої занедбаності та моральної деградації.

Діяконічні установи охоплювали широкий спектр діяльності: сиротинці, будинки для літніх людей, лікарні, притулки для бездомних, навчально-виховні заклади для дітей із

неблагополучних родин. Важливо, що ці інституції функціонували не як ізольовані благодійні проекти, а як частина цілісної соціальної системи, інтегрованої в життя громади.

Особливу роль у розвитку дияконії відіграли жіночі дияконічні спільноти. Підготовка дияконіс поєднувала духовне виховання з професійними навичками у сфері догляду, освіти та соціальної роботи. Таким чином, протестантизм сприяв формуванню нової моделі жіночої соціальної активності, яка виходила за межі традиційних сімейних ролей і водночас зберігала християнську мотивацію служіння.

XIX – початок XX століття стали періодом інтенсивного розвитку протестантських соціальних інституцій, що відповідали на виклики індустріального суспільства. Масова міграція до міст, зростання робітничого класу та соціальна поляризація вимагали нових форм соціальної підтримки, які не могли бути забезпечені виключно державними структурами.

Протестантські громади виступили ініціаторами створення багатофункціональних соціальних центрів, де поєднувалися освітні, виховні та опікунські функції. Такі установи забезпечували не лише матеріальну допомогу, а й соціальну адаптацію, професійну підготовку та моральне виховання. Їхня діяльність ґрунтувалася на принципі активізації особистісного потенціалу людини, а не на утриманській моделі допомоги.

Важливим елементом протестантської соціальної дії було партнерство з місцевими громадами та муніципальною владою. Це сприяло формуванню мережевої моделі соціальної підтримки, у якій церква, громадські організації та держава взаємодіяли задля досягнення спільної мети – соціальної стабільності та інтеграції.¹

Досвід протестантських соціальних інституцій мав тривалий вплив на розвиток європейських систем соціального забезпечення. Багато принципів, апробованих у дияконічній практиці, згодом були інституціоналізовані на державному рівні, зокрема у сфері соціальної роботи, опіки над дітьми та підтримки осіб з інвалідністю.

Поява та розвиток протестантизму на українських землях були зумовлені складними політичними, соціальними та конфесійними процесами, що відбувалися в межах різних державних утворень – Речі Посполитої, Австрійської (згодом Австро-Угорської) монархії та Російської імперії. Ця багатополярність визначила регіональні особливості протестантської присутності, її соціальні функції та інституційні форми.

У XVI–XVII століттях перші протестантські ідеї поширювалися переважно серед шляхетських кіл і міського населення, особливо в Західній Україні. Проте саме в XIX столітті протестантизм набуває чітко вираженого соціального виміру. Це було пов'язано з модернізаційними процесами, урбанізацією та потребою в нових формах соціальної підтримки, які не завжди забезпечувалися традиційними церковними чи державними структурами.

Важливу роль у цьому контексті відіграли німецькомовні протестантські громади, що виникали внаслідок міграційних процесів та колонізаційних програм. Вони приносили з собою досвід організованого церковного життя, освіти та дияконічної діяльності, адаптуючи його до місцевих умов. Саме через ці громади протестантська соціальна етика поступово інтегрувалася в багатоконфесійний простір українських земель.

Найбільш системного характеру протестантська соціально-освітня діяльність набула в Галичині та на Волині, де діяли відносно ліберальні умови для розвитку конфесійних ініціатив. В межах Австро-Угорської монархії протестантські громади мали можливість засновувати школи, благодійні товариства та соціальні заклади, що діяли у правовому полі держави.

Освітні ініціативи протестантів були спрямовані передусім на дітей і молодь із соціально вразливих родин. Початкові школи, гімназії, притулки та навчально-виховні заклади поєднували загальноосвітню підготовку з моральним вихованням і професійною орієнтацією. Такий

¹ Докаш, В. Релігійна комунікація як засіб формування та реалізації релігійних відносин. *Буковинський богословський вісник*, №3. 2024. С. 18-27.

підхід відповідав загальноєвропейській протестантській традиції, але водночас враховував локальні соціальні реалії.

Соціальна діяльність протестантських громад охоплювала також опіку над сиротами, допомогу бідним, догляд за хворими та підтримку жінок і дітей. Особливе значення мала дяконічна практика, яка поступово набувала інституційних форм. Притулки, будинки опіки та освітні заклади функціонували як осередки комплексної допомоги, спрямованої не лише на задоволення нагальних потреб, а й на соціальну інтеграцію особистості.

У міжвоєнний період, коли українські землі опинилися в межах різних держав, протестантські соціальні ініціативи зазнавали як розвитку, так і обмежень. Проте навіть у складних умовах вони зберігали свій соціально-педагогічний потенціал, слугуючи прикладом ефективної взаємодії релігійної мотивації та професійної соціальної роботи.

Особливе місце в історії протестантської соціально-освітньої діяльності на українських землях посідає Теодор Цеклер, чия праця в Галичині наприкінці XIX – першій половині XX століття стала яскравим прикладом поєднання теологічної рефлексії та практичної соціально-педагогічної діяльності.²

Діяльність Цеклера розгорталася в умовах складної соціальної ситуації, позначеної бідністю, дитячою занедбаністю та браком доступу до якісної освіти. Відповідаючи на ці виклики, він ініціював створення освітніх і опікунських установ, які ґрунтувалися на протестантських принципах служіння, відповідальності та вихованні через працю.

Соціально-педагогічна концепція Цеклера базувалася на ідеї цілісного розвитку особистості. Освіта розглядалася ним не лише як передача знань, а як процес формування моральних цінностей, соціальних навичок і здатності до самостійного життя. Виховні заклади, створені за його участі, поєднували навчання з практичною підготовкою, духовним вихованням і соціальною адаптацією дітей та молоді.

Важливою складовою діяльності Цеклера була організація дяконічного служіння. Опікунські заклади, притулки та соціальні ініціативи діяли як інтегровані структури, у яких соціальна допомога поєднувалася з педагогічною роботою. Такий підхід відповідав загальноєвропейській протестантській традиції, але водночас був адаптований до специфіки галицького соціокультурного середовища.³

Досвід Теодора Цеклера демонструє, що протестантська соціальна дія на українських землях не була маргінальним явищем, а становила цілісну модель соціально-педагогічного служіння. Його діяльність сприяла формуванню локальних спільнот, підвищенню рівня освіти та соціальної відповідальності, а також заклала підвалини для подальшого розвитку соціальної роботи в регіоні.

Сучасна Україна перебуває в умовах глибоких соціальних трансформацій, зумовлених тривалими наслідками посттоталітарного розвитку, війною, внутрішньою міграцією, демографічними змінами та кризами системи соціального захисту. У цьому контексті особливої актуальності набуває звернення до історичного досвіду тих релігійно-соціальних моделей, які продемонстрували ефективність у подоланні структурної бідності, соціальної дезінтеграції та моральної дезорієнтації суспільства. Протестантизм у цьому сенсі постає не лише як конфесійне явище, а як цілісна система соціальної етики та практичної дії.

Ключовими елементами протестантської соціальної етики є відповідальність особистості, активна життєва позиція, орієнтація на працю як форму служіння та розуміння соціальної допомоги як процесу відновлення гідності людини. Ці принципи набувають особливого значення в умовах, коли державні інституції не завжди здатні оперативнo й комплексно реагувати

² Клоновський, Ю. Історія становлення українського лютеранського руху у Станиславівському воєводстві 1924-1939 рр. *Буковинський богословський вісник*. №2. 2024. С.77-84.

³ Клоновський, Ю. Історія становлення українського лютеранського руху у Станиславівському воєводстві 1924-1939 рр. *Буковинський богословський вісник*. № 2. 2024. С. 77-84.

на соціальні виклики. Історичний досвід протестантських громад засвідчує, що ефективна соціальна дія можлива за умови поєднання моральної мотивації з організованими формами допомоги.

Важливим уроком протестантської традиції є також відмова від патерналістської моделі соціальної опіки. Допомога потребуючим розглядається не як односторонній акт милосердя, а як процес включення людини в активне соціальне життя. Такий підхід сприяє формуванню суб'єктності, що є ключовою умовою сталого розвитку суспільства.

Одним із найпомітніших феноменів сучасної України є високий рівень громадянської активності та волонтерського руху, особливо в умовах війни. У цьому контексті історичний досвід протестантських громад дозволяє глибше осмислити механізми самоорганізації, солідарності та довіри, які лежать в основі ефективної соціальної дії.

Протестантська модель громади як самоврядного об'єднання, що несе відповідальність за своїх членів і локальне середовище, має безпосередні паралелі з сучасними формами громадянського суспільства. Історично протестантські громади виступали осередками соціальної ініціативи, де поєднувалися духовне виховання, освіта та практична допомога. Саме така інтеграція дозволяла досягати тривалих соціальних результатів.

Волонтерська діяльність у протестантській традиції ґрунтувалася на принципі служіння, який надавав соціальній активності глибокого морального сенсу. Цей принцип є надзвичайно актуальним для сучасної України, де волонтерство часто виконує не лише компенсаторну, а й консолідаційну функцію, зміцнюючи соціальні зв'язки та формуючи культуру взаємної відповідальності.

Таким чином, протестантський історичний досвід демонструє, що стійке громадянське суспільство формується не лише через інституційні реформи, а й через виховання відповідальної особистості, здатної до самоорганізації та довготривалої соціальної участі.

Особливу цінність для сучасної України має протестантський досвід у сфері освіти та соціально-педагогічної діяльності. Історично протестантські освітні ініціативи були спрямовані на формування цілісної особистості, здатної до самостійного мислення, морального вибору та активної соціальної участі. Такий підхід значною мірою відповідає сучасним концепціям компетентнісної освіти та громадянського виховання.

У сфері соціальної роботи протестантська дияконічна модель пропонує альтернативу фрагментарним формам допомоги. Її сутність полягає в інтеграції освітніх, виховних і опікунських функцій у межах єдиної системи підтримки. Для сучасної української соціальної політики це означає можливість розвитку міждисциплінарних підходів, де педагогіка, соціальна робота та психологічна підтримка взаємодіють задля досягнення сталого результату.⁴

Історичний приклад діяльності протестантських соціально-освітніх інституцій, зокрема в Галичині, свідчить про ефективність локальних ініціатив, зорієнтованих на конкретні потреби громади. Такий підхід може бути використаний у процесі децентралізації та розвитку територіальних громад в Україні, де саме локальний рівень стає ключовим простором соціальних інновацій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що протестантизм є багатовимірним соціально-історичним феноменом, вплив якого виходить далеко за межі релігійної сфери. Реформація започаткувала нову модель взаємодії особистості, громади та суспільства, у центрі якої – відповідальна, активна та морально автономна людина.

Європейський досвід протестантської соціальної дії засвідчує, що поєднання духовних цінностей із системною соціальною практикою здатне ефективно відповідати на виклики

⁴ Докаш, В., Ковальчук, І., Клоновський, Ю. (2025). Історико-цивілізаційна стратегія розвитку протестантської релігійної мережі: регіональний аспект. *Буковинський богословський вісник*. № 5. 2025. С. 7-18.

модерного суспільства. Освітні ініціативи, дияконічні інституції та громадська активність стали інструментами соціальної інтеграції та розвитку громадянського суспільства.

На українських землях протестантська традиція проявила себе через діяльність громад і окремих діячів, серед яких особливе місце посідає Теодор Цеклер. Його соціально-педагогічна діяльність демонструє можливість адаптації європейського протестантського досвіду до локальних умов та підтверджує потенціал протестантизму як ресурсу соціальних змін.

Історичні уроки протестантизму є надзвичайно актуальними для сучасної України. Вони вказують на важливість поєднання освіти, соціальної відповідальності та громадянської активності як основи сталого розвитку суспільства. Подальше осмислення цього досвіду може стати підґрунтям для розробки інноваційних моделей соціально-педагогічної діяльності та громадянського виховання в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел:

1. Докаш, В., Ковальчук, І., Клоновський, Ю. Історико-цивілізаційна стратегія розвитку протестантської релігійної мережі: регіональний аспект. *Буковинський богословський вісник*. № 5. 2025. С. 7-18.
2. Докаш, В. (2024). Релігійна комунікація як засіб формування та реалізації релігійних відносин. *Буковинський богословський вісник*. № 3. 2024. С.18-27.
3. Докаш В. Міжрелігійний діалог як фактор суспільної стабільності. *Релігія та соціум*. № 2. 2010. С. 120-125.
4. Клоновський, Ю. (2024). Історія становлення українського лютеранського руху у Станіславівському воєводстві 1924-1939 рр. [The History of the Development of the Ukrainian Lutheran Movement in the Stanislaviv Voivodeship, 1924–1939]. *Буковинський богословський вісник*. № 2. 2024. С. 77-84.
5. Клоновський, Ю. Джерела та історіографія до вивчення протестантського руху у Станіславівському воєводстві (1891-1939 рр.) [Sources and Historiography for the Study of the Protestant Movement in the Stanislaviv Voivodeship (1891–1939)]. *Буковинський богословський вісник*. №1. 2023. С. 53-59.

References:

1. Dokash, V., Kovalchuk, I., Klonovskyi, Yu. (2025) Istoryko-tsyvilizatsiina stratehiia rozvytku protestantskoi relihiinoi merezhi: rehionalnyi aspect [A Historical and Civilizational Strategy for the Development of the Protestant Religious Network: A Regional]. *Bukovynskiy bohoslovskiy visnyk*. 5. [Ukrainian].
2. Dokash, V. (2024). Relihiina komunikatsiia yak zasib formuvannia ta realizatsii relihiinykh vidnosyn [Religious communication as a means of establishing and maintaining religious relationships]. *Bukovynskiy bohoslovskiy visnyk*. 3. [Ukrainian].
3. Dokash V. (2010). Mizhrelihiinyi dialoh yak faktor suspilnoi stabilnosti [Interfaith dialogue as a factor in social stability]. *Relihiia ta sotsium*. 2. [Ukrainian].
4. Klonovskyi, Yu. (2024). Istoriia stanovlennia ukrainskoho liuteranskoho rukhu u Stanyslavivskomu voievodstvi 1924-1939 rr. [The History of the Development of the Ukrainian Lutheran Movement in the Stanislaviv Voivodeship, 1924–1939]. *Bukovynskiy bohoslovskiy visnyk*. 2. [Ukrainian].
5. Klonovskyi, Yu. (2023) Dzherela ta istoriohrafii do vyvchennia protestantskoho rukhu u Stanyslavivskomu voievodstvi (1891-1939 rr.) [Sources and historiography for the study of the Protestant movement in the Stanislaviv Voivodeship (1891-1939)]. *Bukovynskiy bohoslovskiy visnyk*. 1. [Ukrainian].

Прийнято 22.04.2026.

Рекомендовано до друку 04.05.2026.

Опубліковано: 08.06.2026